

Vanhan testamentin historiaa ja arkeologiaa

Timo Eskola / STI

Hautalöytöjen makaaberin kiinnostava maailma

Erityisesti Jerusalemin ympäristössä on tehty suuri määrä hautalöytöjä. Arkeologiaa kiinnostaa eniten haudoista löytyneet piirtokirjoitukset ja tietyt historiaan sidottavissa olevat yksityiskohdat. Myös laajemmat geografiset tekijät ovat tässä suhteessa merkittäviä. Jerusalemin alue on laajentunut 700-luvun taitteeseen tultaessa olennaisesti. Laajentumista on kuitenkin rajoittanut hautausmaiden sijainti laaksojen rinteissä. Esimerkiksi Juustontekijänlaakson rinteessä ja Siionin vuoren rinteessä temppeelialueen lähellä on ollut hautausmaita, joille uutta kaupunkia ei rakennettu. Lounaassa Hinnominlaakson rinne (Ketef Hinnom) on kuitenkin ollut kauempana, ja siihen suuntaan oli tilaa rakentaa myös uusia rakennuksia. Temppeleistä itään ei juurikaan rakennettu, eikä alueella ole vielääkään paljon asutusta. Luoteessa oli puolestaan hautausmaita vielä uudemman muurin ulkopuolella, ja yhden päälle on rakennettu Jeesuksen kuolinpaikaksi nimetty Pyhän Haudan kirkko.

Yleisesti ottaen kuningasten ajan eli ensimmäisen temppelein hautalöydöt Jerusalemin ympäristöstä kertovat tavallisesta juutalaisesta kulttuurista. Nimistö on tyypillisesti juutalaista, kuten eräässä isän ja tyttären mainitsevassa sinetissä Siionin vuorelta: ”(kuuluu) Hamiahelille, Menahemin tyttarelle”. Ketef Hinnomista puolestaan on löydetty sinetti, jossa esiintyy nimi Paltah. Ensimmäisen temppelein aikaan ajoitettu hauta mainitsee näin ollen juutalaisen -jah (< Jahve) -loppuisen nimen ”Pelatiah”. Sama nimi tunnetaan Daavidin kaupungin kaivauksista. Siellä se esiintyy kaiverrettuna rakennuskiveen, joka kuuluu babylonialaisten tuhon synnyttämään hävityskerrokseen. Sinetissä esiintyvä lehvä on niin ikään tyypillinen juutalainen tunnusmerkki tuon ajan sineteissä.

Vanhin tekstilöytö hopeariipuksessa

Ketef Hinnomin löytöihin kuuluu myös kaikkein kuuluisin tekstilöytö Jerusalemin alueelta. Huoneesta 25 löydettiin kaksi pientä hopeista kääreä, jotka saatiin hankalien toimenpiteiden jälkeen avatuksi. Suurempi niistä on 97 x 27 millimetrin kokoinen. Vastaavia amuletin kaltaisia käärejä on löydetty toisaalta Israelista runsaastikin, mutta ei koskaan näin vanhalta ajalta. Myös materiaali on varsin ainutlaatuinen, vaikka näissä käytettiinkin toisinaan metallia.

Kääröt itsessään kuuluvat ilmeisesti siihen perinteeseen, jossa raamatunlauseita kuului kantaa mukana. Mooseksen kirjojen ohjeiden mukaan raamatunlausekoteloita tuli pitää mukana muistuksena Jumalan liitosta (2. Moos. 13:9). Hopeakääröjen teksti sopii tällaiseen tehtävään, sillä se on helposti tunnistettava: molempiin on kirjoitettu papillinen siunaus (4. Moos. 6: 24–26). Suuremman käärön katkelmallinen teksti kuuluu seuraavasti:

Siunatkoon
sinua YHWH
varjeltakoon sinua
YHWH / loistakoon
Hänen kasvo[nsa
sinulle ja olkoon hän armollinen sinulle]

Pienemmän käärön teksti on säilynyt paremmin:

Siunatkoon sinua

YHWH ja
varjelkoon sinua
loistakoon YH
WH hänen kasvonsa
sinulle ja ant
akoon sinulle rauhan.

Tekstien identifiointi on helppoa, koska niiden sisältö on niin odotettavaa. 600-luvulle ajoitettu teksti on vanhin Vanhan testamentin tunnistettu tekstijakso, joka ylipäätään on koskaan löytynyt. Kirjainten muoto ja kirjoitustyyli ovat vanhan heprean mukaisia, mikä varmistaa ajoituksen. Etenkin juutalaisille tutkijoille tärkeä nimi YHWH on selkeästi tunnistettavissa hopeakäärössä. Tämä on varhaisin arkeologian löytö, jossa Jumalan nimi esiintyy. Lisäksi on pantava merkille, että siunaus on lyhennelmä, joka esiintyy näissä minikääröissä eri muodoissa.

Hopeakäärö muistuttaa siitä, että Jerusalemin alueella palvottiin myös 600-luvulla Israelin Jumalaa eli Mooseksen kirjojen Herraa (YHWH). Vaikka synkretismi oli tyypillistä etenkin kuningasten ajan lopulla, Mooseksen kirjojen ohjaama ja temppelin papiston ainakin osaksi vaalima uskonto säilytti perinteisiä piirteitään.

Luuarkkujen historiaa

Yksi kiinnostavimmista Giv'at Hamivtarin haudoista sisältää piirtokirjoituksen, jossa kerrotaan pappissuvun jäsenestä nimeltä Abba.

”Minä Abba, pappi Eleasarin poika, joka oli ylipappi Aaronin poika, Minä Abba jouduin sorretuksi ja vainotuksi; minä joka oli syntynyt Jerusalemissa, ja joka vietiin pakkosiirtolaisuuteen Babylonissa; minä toin (takaisin Jerusalemiin) Mattatiaan Juudan pojan; ja minä hautasin hänet luolaan jonka olin hankkinut kirjallisen määräyksen avulla.”

Piirtokirjoitus on suuri ja selkeä, suorastaan mahtipontinen. Se on harvinainen myös siksi, että se antaa enemmän tietoa hyväntekijästä kuin itse kuolleesta Mattatiaasta. Teksti on myös tyyliään ainutlaatuinen. Se on laadittu vanhan heprean (Paleo-Hebrew) kirjaimistolla siitä huolimatta, että kieli on jo pakkosiirtolaisuuden ajan arameaa.

Ensimmäisen temppelin aikaan nk. vanhan heprean kirjoitus oli yleisin kirjoitustapa. Toisen temppelin aikana Juudeassa luovuttiin vähitellen vanhan heprean kirjoitustyylistä ja siirryttiin aramean käyttöön. Joissain piirtokirjoituksissa ja käsikirjoituksissa käytettiin vielä vanhaa kirjaimistoa, kuten myös rahoissa ja eräissä Vanhan testamentin tekstikatkelmissä. Niinpä esimerkiksi Qumranin kääroistä suurin osa on kirjoitettu aramean kirjaimistolla, vaikka kieli on hepreaa. Hasmonealaiskuninkaat ottivat tosin vanhan tyylin käyttöönsä ja myös Qumranista on löytynyt Mooseksen kirjojen katkelmia vanhalla kirjaimistolla. Lisäksi Jumalan nimi ”Tetragrammaton” (YHWH) kirjoitettiin usein vanhoilla kirjaimilla.

Tekstin sisällön tulkinta ei ole aivan helppoa. Näyttäisi siltä, että Abba on viety Babyloniin, mutta hän on päässyt palaamaan Jerusalemiin, kenties juuri hautaamaan Mattatiaan. Joka tapauksessa kaksinkertainen viittaus vainoihin ei voi merkitä aivan mitätöntä tapahtumaa. On tietysti mahdollista, että Babylon toimii tässä vain metaforana, ja taustalla on esimerkiksi jokin Toisen temppelin ajan sodista.

Pakkosiirtolaisuuden jälkeiseltä ajalta on säilynyt sadoittain luuarkkuja jo yksin Jerusalemin alueella. Niiden nimistö täydentää käsitystä alueen ”heprealaisesta” kulttuurista ja uskonnosta.

Hautalöydöt piirtävät eteemme kuvan Jerusalemin alueen juutalaisesta kulttuurista. Sekä sen yleiset piirteet että uskonnolliset erityispiirteet vastaavat Raamatun perusteella syntyvää käsitystä. Arkeologian löydöt tarkentavat tältäkin osin sitä laajempaa kuvaa, joka muiden lähteiden perusteella on hahmottunut eteläisen kuningaskunnan historiasta.

1.10.2013/TE